

ÖZBEK VE ARAP DİLİNDE İSİM SOYDAŞLARININ GRAMATİKAL ÖZELLİKLERİ

GRAMMATICAL FEATURES OF NOUNS IN UZBEK AND ARABIC LANGUAGES

Munisa G'ulomova

3rd-year student, bachelor of Philology
and language teaching (arabic), Oriental university,
gulomovamunisa9@gmail.com

Gavhar Rahmatova

Ilmiy rahbari: f.f.f.d(PHD)dotsent
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20132656>

ÖZET

Özbek ve arap dillerinde isim soylu sözcüklerin gramatikal özellikleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Araştırma sürecinde her iki dilin gramer sisteminde ismin yeri, kategorileri, oluşumu ve cümledeki görevleri incelenmektedir. Özbekçede ismin sayı, durum ve iyelik kategorilerinin varlığı belirlenirken, arapçada cinsiyet, sayı, durum ve belirlilik kategorilerinin kendine has özellikleri ele alınmaktadır. Ayrıca iki dil arasındaki benzerlikler ve farklılıklar bilimsel temelde açıklanmaktadır. Araştırma sonuçları, karşılaştırmalı dilbilim ve arapça öğretimi metodolojisi açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışma sonucunda, her iki dilde ismin sayı ve durum kategorilerine sahip olduğu, ancak arapçadaki cinsiyet ve ikil sayı (tesniye) gibi özelliklerin sistemi daha karmaşık hale getirdiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: *İsim soylu sözcükler, gramatikal kategori, karşılaştırmalı analiz, özbek dili, arap dili.*

Abstract

A comparative analysis of the grammatical features of nouns (nominal words) in the uzbek and arabic languages. During the research, the role of the noun in the grammatical system of both languages, its categories, formation, and syntactic functions are studied. It is identified that the noun in uzbek has categories of number, case, and possession, while in arabic, specific features of gender, number, case, and definiteness categories are examined. Furthermore, similarities and differences between the two languages are highlighted on a scientific basis. The results of the study are of great importance for comparative linguistics and the methodology of teaching the arabic language. The study concludes that while both languages share number and case categories, the presence of gender and dual number in arabic adds a layer of complexity to its grammatical structure.

Keywords: *Noun phrase, grammatical category, comparative analysis, uzbek language, arabic language.*

1. GİRİŞ

Herhangi bir dilin gramer sisteminde isim (ot) merkezi bir yer tutar. İsim; nesne, kişi, olay ve kavramları ifade eden temel sözcük türüdür. Özbekçe (türk lehçesi) ve arapça (sami dili) farklı dil ailelerine mensup olmalarına rağmen, gramer yapılarında bazı benzerlikler ve temel farklılıklar barındırırlar. Bu çalışma, her iki dilin isim kategorilerini işlevsel açıdan kıyaslamayı amaçlamaktadır.

2. ÖZBEK DİLİNDE İSMİN GRAMATİKAL ÖZELLİKLERİ

Özbekçede isim bağımsız bir sözcük türü olup nesne ve kavramları bildirir. Özbekçe isimler şu kategorilere sahiptir:

Sayı Kategorisi (Son kategoriyasi): Tekillik ve çoğulluk formları vardır. Çoğul eki “-lar” ile yapılır.

Örnekler: kitap – kitaplar, öğrenci – öğrenciler, kalem – kalemler, ev – evler.

Durum Kategorisi (Kelishik kategoriyasi): Altı adet durum eki mevcuttur: yalın, ilgi, belirtme, yönelme, bulunma ve ayrılma.

Örnekler: okulun (ilgi), okulu (belirtme), okula (yönelme), okulda (bulunma), okuldan (ayrılma).

İyelik Kategorisi (Egalik kategoriyasi): Şahıs ve sayıya göre eklerle ifade edilir.

Örnekler: kitabım, kitabın, kitabı, kitabımız, kitabınız, kitapları.

Özbekçede dilbilgisel cinsiyet (jins) yoktur ve belirlilik (aniqlik) kategorisi için özel bir ek bulunmaz.

3. ARAP DİLİNDE İSMİN GRAMATİKAL ÖZELLİKLERİ

Arapçada isim (الاسم) çok yönlü gramatikal kategorilere sahiptir:

Cinsiyet Kategorisi (Jins kategoriyasi): Eril (müzekker) ve dişil (müennes) ayrımı vardır.

Örnekler: muallim (erkek öğretmen) – muallimetün (kadın öğretmen), talib (erkek öğrenci) – talibetün (kız öğrenci).

Sayı Kategorisi (Son kategoriyasi): Tekil (müfred), ikil (tesniye) ve çoğul (cem) formları bulunur.

Örnekler: kitabün (bir kitap), kitabâni (iki kitap), kütübün (kitaplar); müslimün, müslimâni, müslimûne.

Durum Kategorisi (Kelishik kategoriyasi): Arapçada durum “i’rab” ile ifade edilir: merfu (yalın/özne), mansub (belirtme/nesne), mecrur (tamlayan/dolaylı tümleş).

Belirlilik Kategorisi (Aniqlik kategoriyasi): Marife (belirli – “al” takısı ile) ve nekre (belirsiz) formları vardır.

Örnekler: el-kitabü (bilinen kitap), kitabün (herhangi bir kitap).

4. KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ (QIYOSIY TAHLIL)

Her iki dilde de isim temel yapı taşıdır. Benzerlik olarak sayı ve durum kategorilerinin varlığı gösterilebilir. Ancak temel farklar şunlardır:

- İkil Sayı:** Arapçada iki nesneyi ifade etmek için özel bir form (tesniye) varken, özbekçede bu sadece sayı sıfatlarıyla belirtilir.
- Cinsiyet:** Arapçada her isim bir cinsiyete sahipken, özbekçede bu ayrım yoktur.
- Belirlilik:** Arapçada “al-“ takısı ismin anlamını daraltırken, özbekçede belirlilik genellikle işaret zamirleri veya belirtme durumu ekiyle sağlanır.

Tablo 1: Özbek ve Arap Dili Karşılaştırması

Özellik	Özbek Dili	Arap Dili
Cinsiyet	Yok	Var (Eril/Dişil)
İkil (Tesniye)	Yok	Var
Çoğul Eki	-lar	Düzenli ve Kırık Çoğul
Durum (İrab)	Durum	Ana Durum

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçları, özbek ve arap dillerindeki isimlerin yapısal olarak farklı sistemlere (eklemeli ve bükümlü) dayandığını doğrulamaktadır. Arapçadaki cinsiyet ve ikil sayı gibi unsurlar, dili öğrenen özbek öğrenciler için en temel zorluk alanlarını oluşturur. Karşılaştırmalı analiz, dil eğitiminde bu farklılıkların üzerine odaklanılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Hojiyev A. O'zbek tili grammatikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2002.
2. G'ulomov A., Asqarova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Fan, 1987.
3. Wright W. A Grammar of the Arabic Language. – Cambridge University Press, 1896.
4. Ryding K. A Reference Grammar of Modern Standard Arabic. – Cambridge University Press, 2005.
5. Haywood J., Nahmad H. A New Arabic Grammar of the Written Language. – London, 1965.